

Plockepinn
Läsförståelse

LÄS & LÖS

HELENA BROSS
ANNA HANSEN

10

FACIT

Välkommen till Läs & Lös 10!

Läs om tre unga och modiga upptäckare,
intressanta människor från andra delar av världen,
ett äventyr i fjällen och om skeppet Vasa!

I boken kommer du att få:

- läsa och förstå texter
- läsa vad du ska göra
- skriva
- rita och färglägga.

Lycka till!

Innehåll

Lummelunda	1
Utkik i världen	13
Sportlov	23
Regalskeppet Vasa	35

LUMMELUNDA

grotta

stenblock

droppsten

underjordisk

stearinljus

fastna

panik

grottforskare

BERGAKUNGENS SAL

SKRIV HÄR

UPPDRAG: Läs orden. Gör nya ord av bokstäverna i Bergakungens sal.

En spännande grotta

► Läs.

Det var en fin dag på Gotland i mitten av juni år 1948. Lasse och hans kompis Örjan cyklade ut mot stranden vid Lummelunda. Sommarlovet hade just börjat. De ställde cyklarna vid ett träd och gick längs en bäck som rann ner mot stranden. De såg att vattnet kom från ett stort och mörkt hål i berget. Öppningen såg spännande ut. En plankan ledde över vattnet vidare in i en grotta.

Grottan verkade ganska stor, men de kunde inte gå in där utan lyse. De bestämde sig för att komma tillbaka en annan gång.

Söndagen därpå var de där igen. Nu var också Lasses kusin Percy med. De gav sig in i grottan och plockade fram ljus och tändstickor. Nu skulle de få se hur det såg ut därinne! Men de små stearinljusen kunde inte lysa upp hela den stora grottan. Killarna ångrade att de inte tagit med sig en ficklampa. Men så fick de en idé. Om de tände en eld i grottan så skulle lågorna lysa upp berggrummet.

Nere på stranden fanns drivved och vass. De samlade ihop en stor hög mitt i grottan och tände på. Elden flammade upp och i ljuset såg de att salen var mycket stor och att golvet var ganska plant. Här och där fanns fördjupningar med vatten. Små och stora stenblock låg kringspredda och pojkarna förstod att stenarna hade lossnat från taket. Kanske var det farligt att vara därinne?

Brasan fyllde grottan med rök och pojkarna var tvungna att springa ut, hostande och med rinnande ögon. Det blev ingen mer grottforskning den dagen, men de bestämde sig för att komma tillbaka.

ORDLISTA

lyse – *ljus*

plant – *jämnt, slätt*

prång – *trång gång*

drivved – *trästycken som flutit i land*

Finns det fler gångar?

Hela den sommaren återkom pojkarna till grottan. På en stor sten alldeles vid ingången brukade de ha sitt basläger. Där la de packningen och där brukade de sitta och äta sin matsäck.

De undersökte grottan noga och hittade flera gångar och prång. Hela tiden letade de efter någon gång som kunde leda dem längre in i grottan. Det kanske fanns fler grottsalar? Men alla gångar slutade efter bara några meter.

Det fanns en vattenfylld gång som verkade leda vidare, men vattnet var djupt och alldeles för kallt att simma i.

Hösten kom och pojkarna hade inte funnit någon väg vidare in i grottan.

► Vad hände? Sätt meningarna i rätt ordning 1–7.

- 6 När röken fyllde grottan måste pojkarna springa ut.
- 7 Hela sommaren återkom de till grottan för att undersöka den.
- 1 Lasse och Örjan cyklade ut till Lummelunda.
- 4 Nästa söndag åkte de tillbaka tillsammans med Lasses kusin Percy.
- 3 Det var mörkt i grottan. De bestämde sig för att komma tillbaka en annan gång.
- 5 Pojkarna tände en eld i grottan.
- 2 De följde en bäck och hittade en grotta.

Nya gånger

► Läs.

Nästa sommar kom pojkarna tillbaka. De funderade fortfarande på den vattenfyllda gången. Så fick de en idé. De kom på att de kunde tillverka en flotte och ställa ett ljus på den. På det sättet skulle de se hur det såg ut inne i gången.

Nere på stranden hittade de en plank, en gammal plåtburk och en lång käpp. De ställde burken upp och ned på plankan. Sedan satte de fast stearinljuset på burken. De hade snöre med sig och de band fast en bit av snöret i plankan för att kunna dra den tillbaka.

Sedan sjösatte de plankan i vattnet. Den flöt som ett litet fyrskepp och lyste upp gången. De petade på flotten med käppen så att den gled längre in.

Pojkarna släckte alla andra ljus och väntade medan ögonen vande sig vid mörkret. Efter en stund syntes ett litet ljussken uppe vid taket. Ljuset från den lilla flotten lyste svagt genom en skrev i taket. Tänk om de kunde klättra in där och komma vidare!

Lasse kröp in i skrevan och hasade sig framåt. Där inne fanns det mycket riktigt en gång som ledde vidare. De andra killarna kom efter.

Gången delade sig i två. De började med att undersöka den vänstra gången, men de märkte att det var omöjligt att komma vidare den vägen.

Nästa gång de kom till grottan hade de med sig Lasses långa draklina. De fäste den vid en stolpe utanför ingången och gav sig i väg inåt. Nu skulle de utforska gången som ledde till höger, och de behövde inte vara rädda för att komma vilse. Linan skulle visa vägen ut.

Det var väldigt svårt att ta sig fram, för gången var vattenfylld. De fick gå på en smal hylla på den ena sidan av gången samtidigt som de höll sig i väggarna.

Det var besvärligt, men de nådde fram till en lersluttning, en liten underjordisk strand. Där kunde de vila sig. Samtidigt såg de att här tog gången slut, det gick inte att komma vidare.

De gissade att de var 50 meter in i grottan och knöt en knut på linan för att kunna mäta när de kom ut. Och så ristade de in datum och sina initialer på bergväggen.

När de kom ut i solskenet igen mätte de linan och kom fram till att de varit 65 meter in i grottan.

Hösten kom och innan de lämnade grottan skrev de sina namn på en lapp och la lappen i en glasburk. Burken tryckte de in i grottans lervägg. När våren kom skulle de se efter om burken fanns kvar.

► **Läs och ringa in rätt svar. Ibland finns det fler svar som stämmer.**

Vad använde pojkarna för att tillverka sin "ljusflotte"?

klister snöre plåtburk ficklampa luftmadrass
glasburk planka fackla stearinljus tejp frigolit

Varför blev de glada när de såg ett ljussken genom en skreva uppe vid taket?

De tänkte att de kanske fanns en gång där.

De trodde att det fanns någon annan i grottan.

De tyckte att det var bra att de fick se taket i grottan.

Varför tog de en lina med sig in i grottan?

De knöt den emellan sig för att inte tappa bort varandra.

De ville mäta hur långt in de kommit.

De kunde följa linan så att de hittade ut igen.

Pojkarna skrev sina initialer på bergväggen. Lasse Olsson skrev L. O.

► **Skriv Örjan Håkanssons och Percy Nilssons initialer i rutan.**

En ny öppning

► Läs.

När de kom tillbaka till grottan nästa vår kunde de varken hitta glasburken eller initialerna i berget. De antog att det var smältvattnet som sköljt bort alltihop.

– Vattnet kommer säkert genom den där lilla sprickan i taket, sa Lasse.

– Lyft upp mig så sticker jag upp huvudet och tittar efter, sa Örjan.

Lasse och Percy lyfte upp Örjan och han tog tag i kanten för att dra sig uppåt. Då hände något som ingen av dem hade väntat sig. Ett stort stycke av klippkanten lossnade och föll med ett plask ner i vattnet. Stenen var jättestor och hade kunnat krossat någon av pojkarna. Men den föll precis vid sidan av dem och landade i stället i vattnet.

Ett tag var de alldeles chockade och lamslagna. Sedan såg de att det blivit ett hål uppe i taket. Tänk om det gick att komma vidare där!

Lasse och Percy lyfte på nytt upp Örjan.

– Välkommen upp på andra våningen, grabbar! sa han.

► **Läs.**

De hjälpte varandra så att alla tre kom upp. Det fanns en gång där uppe, en spricka som var ungefär en halv meter hög. Det skulle gå att krypa in. De hade linan med sig, så de skulle inte komma vilse. Men var det verkligen bra om alla tre gav sig in där? De bestämde att Percy skulle stanna kvar och vänta medan Lasse och Örjan undersökte gången. Om de inte hade kommit ut efter en halvtimme skulle Percy hämta hjälp.

Örjan kröp först och Lasse efter. När de krupit en stund sa Örjan:

– Här blir det kris!

Han hade kommit fram till ett ställe där det var väldigt trångt, men lite längre in öppnade det sig igen. De kom överens om att hjälpa varandra om någon fastnade.

► **Vad hände? Sätt meningarna i rätt ordning 1–6.**

- 3

 Ett stort stenblock lossnade och föll ner.
- 1

 Lasse och Percy lyfte upp Örjan.
- 4

 När stenblocket fallit såg Örjan en ny gång.
- 6

 Om de andra inte kom tillbaka skulle Percy hämta hjälp.
- 5

 Lasse och Örjan kröp in medan Percy stannade kvar.
- 2

 Örjan tog tag i klippkanten.

► **Skriv svar.**

Örjan sa:

– Här blir det kris!

Vad tror du han menade?

Panik!

Örjan kröp först och efter en stund sa han:

– Skjut på! Jag sitter fast!

Lasse kröp fram så att Örjan kunde stödja sina fötter på hans axlar. Lasse pressade och Örjan slingrade sig för att komma loss. Efter en stund kom han igenom och det var Lasses tur.

Den första biten gick bra, men när Lasse försökte andas in så fastnade han. Han fick inte luft och paniken kom smygande.

Han sträckte ut armen mot Örjan, som tog tag i den och drog. Det kändes nästan som om armen skulle slitas av, men till slut kom Lasse loss.

När de senare mätte det trånga stället såg de att det bara var 22 centimeter högt just där.

De ropade till Percy att de kommit förbi det trånga stället. Efter omkring 10 meter började gången luta brant nedåt. Det var som en stor rutschkana framför dem. Kanske skulle de plumsa ner i iskallt vatten?

Örjan kastade ner lite grus, men inga plums hördes. Då la han sig på magen och gled nedåt med huvudet före samtidigt som Lasse höll emot i hans fötter.

– Du kan släppa nu! sa Örjan. Jag tror vi får plats här nere båda två.

Lasse hasade efter och de gled ner på fast mark. När de tände sina ficklampor såg de att de hamnat i en stor sal.

Grottrummet fortsatte inåt. Men de måste ju meddela Percy att allt var okej. De ropade, men fick inget svar. Så småningom hörde de hasande ljud från gången. Någon stönade och flåsade där inne.

– Hallå! ropade killarna. Vem där?

– Ja, vem tror ni? ropade Percy tillbaka.

Han hade krupit efter och nu var de samlade igen.

► Läs och ringa in rätt svar.

Hur kom Örjan loss?

Han tog stöd mot Lasses axlar och slingrade sig loss.

Han tog tag i Lasses axlar och drog sig upp.

Varför fick Lasse panik inne i gången?

Det fanns ingen luft i grottan.

Det var så trångt att han fastnade.

Varför kastade Örjan grus ner för gången?

Han ville kolla om det fanns vatten där nere.

Han ville varna Percy.

Vad gjorde Percy när de två andra inte kom tillbaka?

Han ringde polisen.

Han kröp efter.

I Bergakungens sal

En bäck flöt genom grottan och bredvid den gick det nästan som en stig. När ficklampornas ljus nådde taket såg pojkarna något som gjorde dem alldeles andlösa. Det hängde fullt med droppstenar i taket!

– Vi är i Bergakungens sal! sa Örjan.

– Tänk att vi är de första ..., sa Lasse.

Förundrade tittade de på allt det vackra. I grottan fanns en underjordisk sjö och från sjön ledde en vattenfylld gång vidare. Pojkarna förstod att det fanns mer att utforska och de upptäckte sedan ytterligare ett grottrum.

Så småningom berättade de om sin upptäckt, tidningarna gjorde reportage och andra grottforskare började undersöka grottan.

Nu kan man besöka Lummelundagrottan och se droppstenarna och den underjordiska sjön. När man ser sig om där inne är det fantastiskt att tänka på att grottan upptäcktes av tre unga pojkar.

ORDLISTA

andlös – tyst
droppsten – sten som bildats av kalkvatten

Korsord

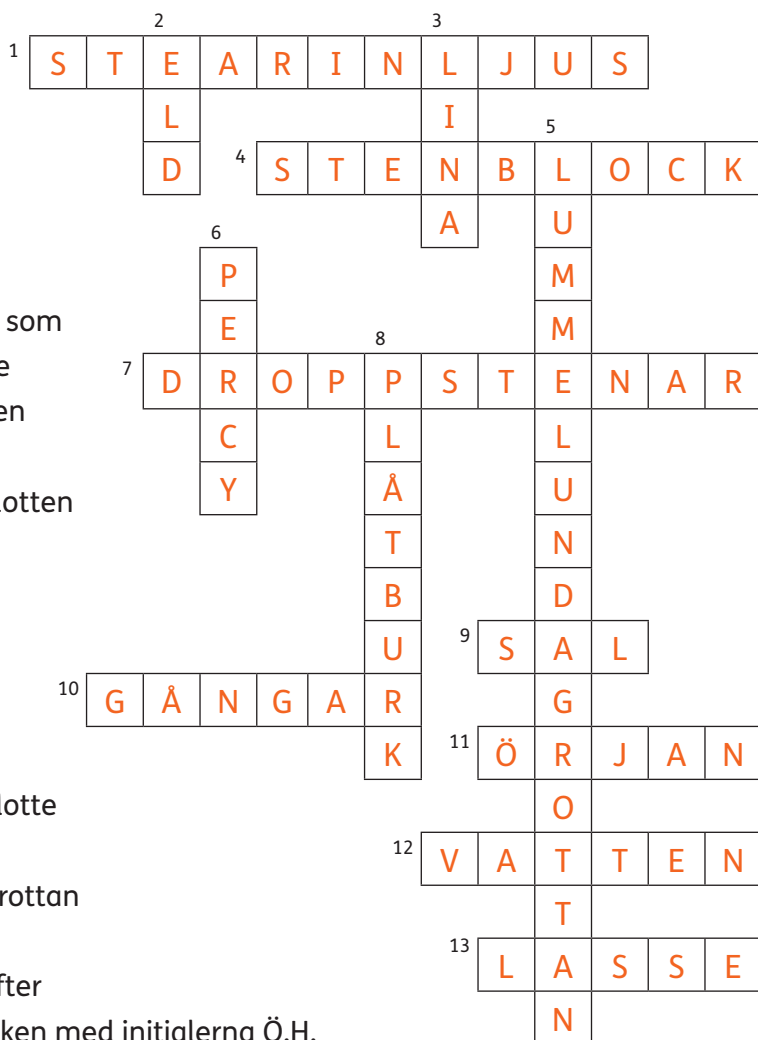
► Lös korsordet.

Lodrätt

2. Tände de i grottan
3. Använde pojkbarna för att hitta ut
5. Namnet på grottan som pojkbarna utforskade
6. Förnamnet på pojken med initialerna P.N
8. Satte pojkbarna på flotten

Vågrätt

1. Ställde de på en flotte
4. Föll ner från taket
7. Hängde i taket i grottan
9. Bergakungens ...
10. Pojkarna letade efter
11. Förnamnet på pojken med initialerna Ö.H.
12. Fanns inne i grottan
13. Förnamnet på pojken med initialerna L.O.

UTKIK I VÄRLDEN

Afrika

Asien

Australien

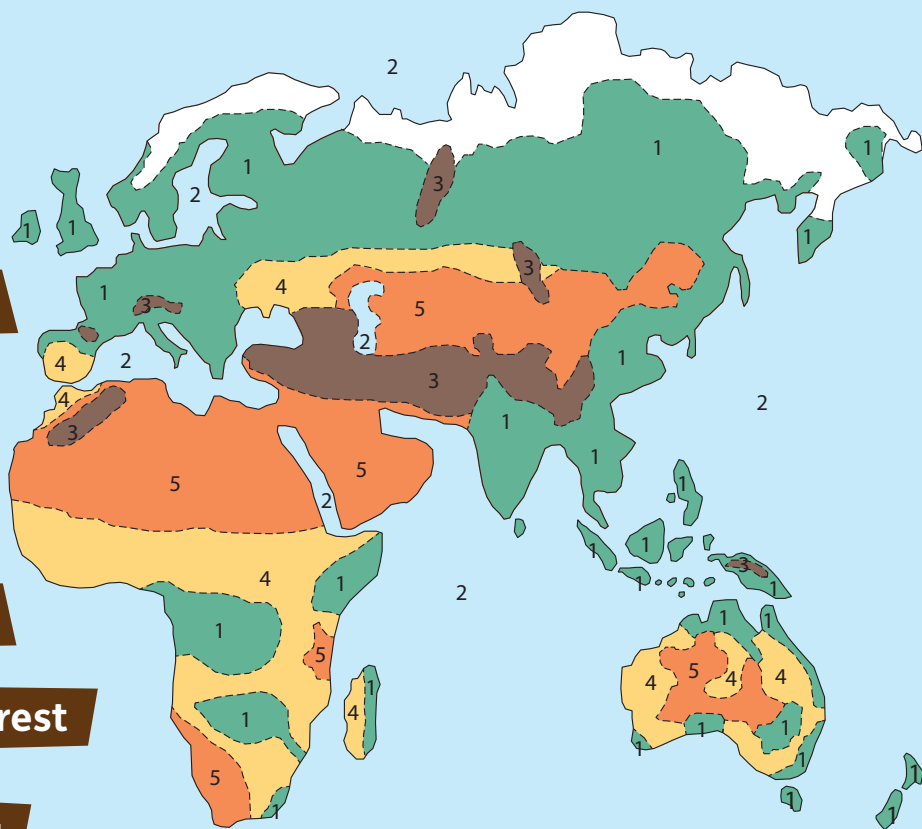
Sydafrika

Oceanien

Amazonas

Mount Everest

Sydamerika

RITA HÄR

UPPDRAG: Läs orden. Färglägg kartan.

1 grönt för skogar, 2 blått för vatten, 3 brunt för berg

4 gult för slätter, 5 orange för öknar

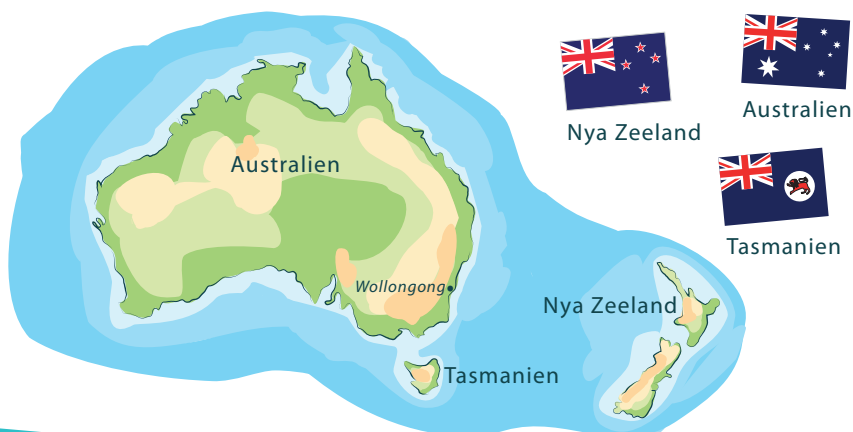
Kort och gott om Australien

► Läs.

Australien är det största landet i världsdelen Oceanien.

Från början bodde bara ursprungsbefolkningen aboriginerna här. På 1700-talet lyckades européer segla till Australien. Många bosatte sig utmed kusterna och befolkningen ökade. I Australien talas mest engelska.

Stora delar av landet är öken och savann, men i norr finns tropisk regnskog. Klimatet är tufft och Australien drabbas ofta av skogsbränder och översvämningar.

VISSTE DU ATT...

världens giftigaste landorm finns i Australien?
Den heter inlandstaipan och blir två meter lång.

Good day!

Jag heter Emelie och jag bor i Wollongon. Det är en kuststad söder om Sydney i Australien. Det bästa jag vet är scouterna. Jag är med i en patrull med mina kompisar Jack, Ryan, Sophie och Jessica. Vi har scoutmöten varje vecka och då lär vi oss allt vi behöver veta för att vara ute i naturen.

Här i Australien finns det en hel del giftiga djur som man behöver se upp med. Det rasar ofta stora skogsbränder här i landet eftersom det är hett och torrt. Det kanske låter läskigt, men jag älskar att vara ute och lära mig att ta hand om naturen och om att vistas säkert där. Man måste vara beredd och det säger vi i scouternas valspråk, "Var redo!"

När vi var på hajk och sov över i tält var jag eldansvarig. Jag hade tändstickorna torrt, såg till att elden inte kunde sprida sig till träd och buskar i närheten och släckte elden

jätteordentligt. Vi har lärt oss att vi måste ta in skorna i tältet när vi ska sova. Om de står ute kan det krypa ner djur i dem på natten. Jack glömde den regeln och på morgonen när han skulle ta på sig sina kängor låg det en stor giftspindel i den ena skon.

► **Rätt eller fel? Kryssa i tabellen om meningen är rätt eller fel.**

	RÄTT	FEL
Wollongon ligger norr om Sydney.	☐	☒
Wollongon ligger vid kusten.	☒	☐
Det är sex barn i Emelies scoutpatrull.	☐	☒
Scouterna har möte en gång i veckan.	☒	☐
Det finns många giftiga djur i Australien.	☒	☐
Var redo betyder att man ska vara beredd.	☒	☐
Jack var eldansvarig på hajken.	☐	☒
Scouterna sov i tält på hajken.	☒	☐
Det låg en orm i Jacks känga.	☐	☒

Smått och gott om Sydamerika

► Läs.

Sydamerika är en världsdel med öknar, stora grässlätter, bergskedjor och den största regnskogen. Världens största flod, Amazonasfloden, rinner fram genom många av Sydamerikas länder. I floden finns pirayor, sötvattendelfiner, glasögonkajmaner, anakondor och många andra fiskar och kräldjur.

VISSTE DU ATT...
världens största spindlar lever i Sydamerika?
Den största är Goliat-fågelspindeln.

Argentina

Colombia

Brasilien

Bolivia

Peru

Chile

Venezuela

► På kartan finns namn på några länder i Sydamerika.

Ringa in de länder du hört talas om.

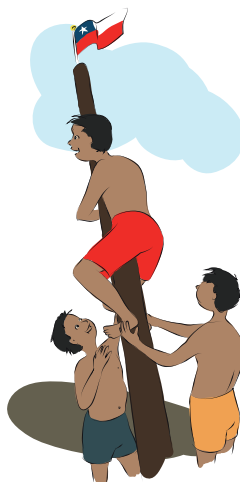
► Kan du några andra länder i Sydamerika? Skriv på raden.

Hola!

Jag heter Esteban och bor i Valparaiso i Chile med min mamma och pappa. Imorgon är det den 18:e september. Det är en festlig dag för alla som bor i Chile. För femhundra år sedan kom spanjorer hit med stora segelfartyg och tog över landet. För tvåhundra år sedan blev landet fritt igen, det är det vi firar.

Vi ska gå till parken och flyga drake. Den här dagen är det många som tävlar med sina drakar. De försöker få draken att flyga runt en annan drake och rycka till i linan så att den andra draken störtar.

Vi brukar också tävla i en lek som vi kallar palo ensebado. Man smörjer en stång med såpa eller fett. Högst upp sätter man ett pris. Sedan turas vi om att försöka ta oss upp på den hala stängen tills någon lyckas ta priset.

ORDLISTA

palo – stång

ensebado – insmord

► Rätt eller fel? Kryssa i tabellen om meningen är rätt eller fel.

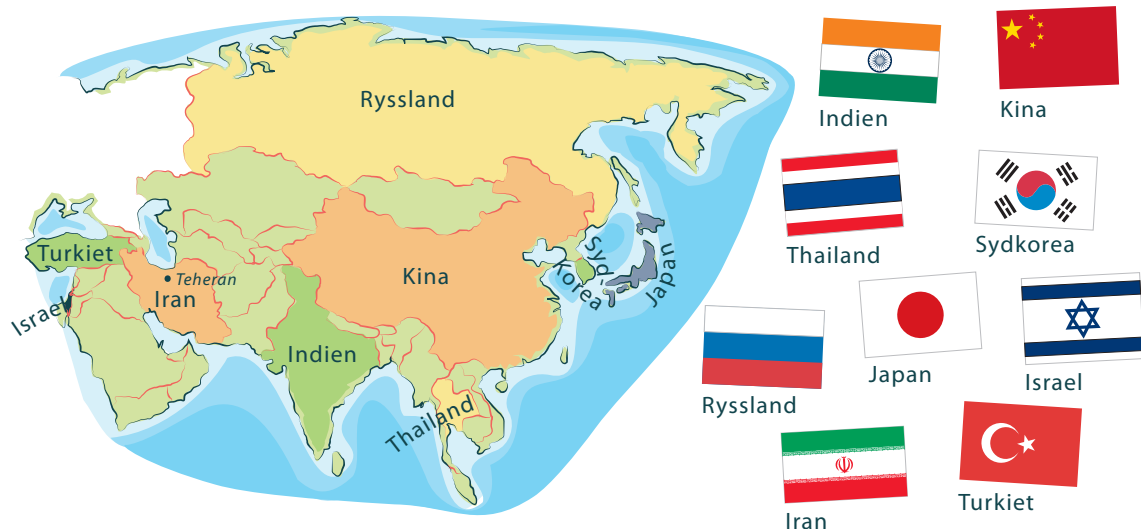
	RÄTT	FEL
Esteban bor i Valparaiso.	☒	☐
Valparaiso ligger i Peru.	☐	☒
Esteban ska fira sin födelsedag	☐	☒
Esteban ska flyga drake.	☒	☐
Palo ensebado betyder klättra högt	☐	☒
I leken palo ensebado smörjer man in en stång så att den blir hal.	☒	☐
Den chilenska flaggan är vit och röd med en blå stjärna.	☒	☐

Stort och smått om Asien

► Läs.

Asien är den världsdel där det bor flest människor. I norr bor inte så många människor. Närheten till Norra ishavet gör att det är kallt där. Längre söderut är klimatet varmt och där bor det många människor. Asien har både stora barrskogar som kallas taigan, öknar och tropiska regnskogar. Världens högsta berg ligger i Asien. Det ligger i bergskedjan Himalaya och heter Mount Everest.

VISSTE DU ATT...
tigrar bara finns vilt
i Asien? Tigern är
världens största kattdjur.

► På kartan finns namn på några länder i Asien. Ringa in de länder du hört talas om.

► Kan du några andra länder i Asien? Skriv på raden.

Salam!

Jag heter Rohham och bor med min familj i Teheran. Det är Irans huvudstad. Just nu har det varit många festligheter här eftersom vi firat nyår. Idag efter middagsbönen gick jag och min kompis Amir ner till gathörnet och spådde vår framtid. Vi stod precis bakom ett hörn och ställde en fråga om vad som ska hända det här året. Sen lyssnade vi på vad de första som gick förbi pratade om och försökte tolka det som svaret på frågan. Vi kallar leken för falgosh.

Jag frågade om jag skulle få bra betyg i skolan och kvinnorna som kom förbi sa:

- Det var det bästa nyårsfirande vi haft.
- Ja, det var gott och trevligt.

Jag tolkar det som att jag får bästa betyg i skolan. Amir frågade om Sima skulle bli kär i honom, men det kom två unga män som grälade precis då. Då blev Amir ledsen.

ORDLISTA

fal – förutspå
gosh – öron

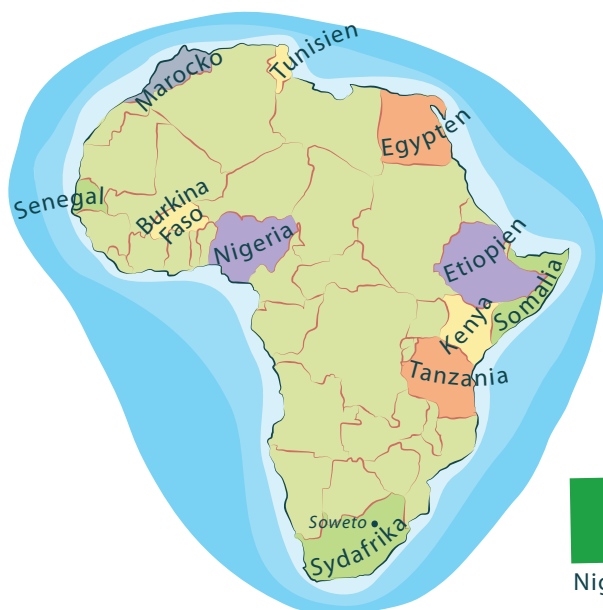
► Rätt eller fel? Kryssa i tabellen om meningen är rätt eller fel.

	RÄTT	FEL
Rohham bor i Irak	☐	☒
Rohhams kompis heter Amir	☒	☐
Falgosh är en maträtt	☐	☒
Rohham frågar om betyg	☒	☐
Några äldre män ger honom svar	☒	☐
Amir frågar om kärlek	☒	☐
Amir blir glad av svaret	☐	☒

Gott och blandat om Afrika

► Läs.

I Afrika finns både moderna städer och enkla byar på landsbygden. Det finns stora öknar, savanner och regnskog. Där bor många olika folk och det finns spännande djur.

VISSTE DU ATT...

giraffer bara lever i vilt tillstånd i Afrika? De är världens högsta djur och har långa blåsvarta tungor.

► På kartan finns namn på några länder i Afrika. Ringa in de länder du hört talas om.

► Kan du några andra länder i Afrika? Skriv på raden.

Sanibonani!

Jag heter Cebile och är tio år. Jag bor med min familj i Soweto. Det är en jättestor stad med enkla hus utanför Johannesburg i Sydafrika. Vi är zulufolk och pratar zulu.

Jag går till skolan varje dag i min fina skoluniform. Varje morgon är det samling med sång och dans. Jag älskar att sjunga och jag kan alla steg i danserna. Mina bästa ämnen är engelska och matte.

Det bästa jag vet i skolan är när vi får chokladgröt till frukost. Och så tycker jag om rasterna. Då leker vi och tävlar med varandra. Jag vill vinna hoppleken, men min kusin Xolani verkar oslagbar.

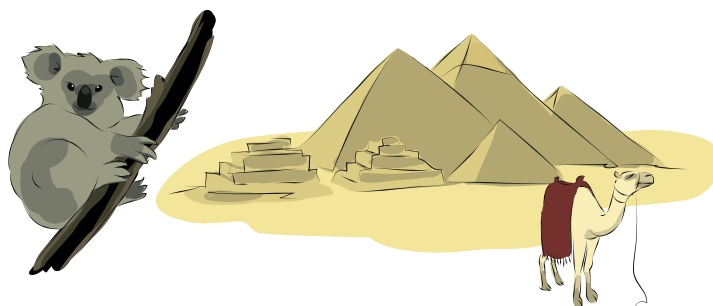
► Rätt eller fel? Kryssa i tabellen om meningen är rätt eller fel.

	RÄTT	FEL
Cebile är nio år	☐	☒
Cebile bor i en by	☐	☒
Cebile stad heter Soweto	☒	☐
I skolan har de matte på morgonen	☐	☒
Cebile tycker inte om att dansa.	☐	☒
Cebile tycker om chokladgröt	☒	☐
De har tråkigt på rasterna	☐	☒
Xolani är bra på hoppleken	☒	☐
Cebile och Xolani är syskon	☐	☒

Hitta länderna!

► Ringa in 12 länder som gömmer sig i rutorna.

L	A	C	Q	R	E	G	Y	P	T	E	N	U	K	L
E	B	U	C	B	A	U	I	R	F	W	L	O	N	B
T	U	A	J	K	L	J	A	P	A	N	C	M	R	R
I	R	L	I	A	C	A	M	K	S	L	K	I	N	A
O	P	J	T	E	L	C	H	I	L	E	P	E	S	S
P	E	R	U	B	C	D	F	P	M	L	D	J	T	I
I	L	L	R	Y	S	S	L	A	N	D	E	T	F	L
E	O	E	K	H	Y	B	P	E	K	Ö	T	U	O	I
N	X	A	I	O	D	W	C	O	A	M	Å	N	A	E
M	T	O	E	H	A	U	S	T	R	A	L	I	E	N
D	Ä	T	H	A	I	L	A	N	D	S	P	S	G	F
I	J	L	H	B	R	G	J	K	I	N	D	I	E	N
S	O	M	A	L	I	A	D	L	E	X	C	E	W	P
K	R	T	V	A	K	H	E	L	I	R	A	N	F	S
O	L	I	S	R	A	E	L	B	A	C	D	H	O	I

SPORTLOV

sportlov

slalom

våffelstuga

skidor

stjärnor

fäbod

snöstorm

snöskoter

S _____
P _____
O _____
R _____
T _____
L _____
O _____
V _____

SKRIV HÄR

UPPDRAG: Läs orden. Skriv ett akrostikon om sportlov.

Sportlov

► Läs.

Sportlovet närmade sig och Livs mamma och pappa hade hyrt en stuga i fjällen.

– Vi behöver komma bort ett tag, sa mamma. Vara ute i friska luften och röra på oss.

– Ni vill ju bara åka längdskidor, sa Liv. Kan inte Leyla få följa med så kan hon och jag åka slalom?

Och så blev det bestämt. Flickorna var uppspelta när de äntligen åkte i väg. De skulle gå i skidskola i tre dagar.

– Sedan är vi bäst i backen! sa Leyla.

Livs pappa skrattade.

– Det tror jag säkert, sa han. Men någon dag måste ni gå på tur med oss. Det finns en jättemysig våffelstuga som man kan åka till.

– Ja, lova att ni följer med dit! sa mamma.

Liv och Leyla lovade. De skulle vara lediga och tillsammans en hel vecka. Det skulle bli jättekul!

Sent på kvällen kom de äntligen fram till den lilla stugan. Mamma låste upp huset och de klev in. Vilken mysig stuga! Det var ett stort allrum med öppen spis och ett stort fönster.

Det fanns två sovrum, ett med en stor dubbelsäng och ett mindre med en våningssäng.

– Vi tar våningssängen, sa Liv och slängde sin väska i den ena sängen.

– Titta, det finns en bastu också, så skönt! ropade mamma.

När de packat in alla saker i huset sa Livs mamma att de måste gå ut och titta på stjärnorna. När de släckte alla lamporna märkte de att det var alldeles kolsvart ute. Inte en gatlykta någonstans! De tittade upp på himlen och såg att den var full med stjärnor. De stod länge och tittade och kände direkt igen Karlavagen.

– Det vi kallar Karlavagnen är de sju starkaste stjärnorna i stjärnbilden Stora björn, sa mamma. Ovanför den syns Lilla björnen. Den ser också ut som en vagn och stjärnan längst ut på skaftet är Polstjärnan. Den syns alltid i norr och förr kallades den Nordstjärnan.

► Läs och skriv orden som saknas.

De sju starkaste stjärnorna i Stora björn kallas Karlavagnen.

Lilla björnen ser ut som en vagn.

Polstjärnan kallades förr Nordstjärnan.

Polstjärnan syns i norr.

Utflykten

► Läs.

Liv och Leyla gick i skidskola i tre dagar. När de åt frukost den fjärde dagen sa Livs pappa:

– Idag tycker jag att vi gör en tur till våffelstugan! Det är perfekt väder, solen skiner och det är vindstill.

Liv och Leyla tittade på varandra. Livs föräldrar såg så entusiastiska ut och flickorna hade ju lovat att följa med.

– Vi behöver inte ta med någon matsäck, sa mamma. Det är en lagom tur till våffelstugan och där kan vi äta lunch. Vi tar bara lite vatten och nötter med oss i en ryggsäck.

De gav sig i väg i skidspåret i strålande sol. När de åkt en bit såg de en skylt i trä som pekade mot våffelstugan.

– Vi ska följa den här rödade leden, sa pappa.

– Vad är det? undrade Liv.

– Ser du stolparna med de röda träkryssen? frågade pappa. Vi ska följa dem för då kommer vi rätt.

► Skriv en text till bilden.

► Läs.

Först gick spåret över ett fält. Snön gnistrade i solen och det gjorde nästan ont i ögonen. Men så kom de in i skogen. Spåret slingrade sig fram mellan höga granar.

Livs mamma hade sagt att det var lagom långt till våffelstugan, men när de åkt i en timme tyckte Liv och Leyla att de borde vara framme snart. Spåret hade gått ner i en dalgång och nu reste sig en brant backe framför dem. Innan de gav sig upp för backen drack de lite vatten och åt nötter.

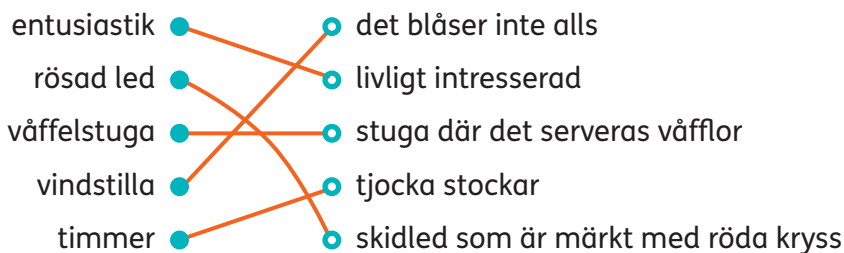
– Nu kämpar vi på igen! sa Livs pappa och gav sig i väg.

– Jag tycker att det borde finnas en lift här, pustade Liv.

Leyla sa ingenting, hon hade nog med att ta sig upp bit för bit.

Men så var de äntligen uppe. Medan de torkade svetten ur pannorna lät de blickarna svepa över den fantastiska utsikten. De såg ut över skogar och dalar och blånande fjäll långt borta. Och när de vände sig om såg de den lilla mysiga våffelstugan av grått timmer ligga en bit upp i backen. Det kom rök ur skorstenen. När de kom närmare såg de en skylt som hängde på dörren. *Välkommen in!* stod det på den.

► Vad betyder orden? Dra streck mellan ord och förklaring.

► Skriv svar.

Varför pustar Liv, tror du? _____

Varför är Leyla tyst, tror du? _____

Våffelstugan

► Läs.

De öppnade den gamla grå dörren och klev in. Det luktade gott av våfflor och runt borden satt några rödblommiga skiddåkare och mumsade.

Det var lite mörkt i stugan, för fönstren var ganska små. I taket hängde en fotogenlampa och på borden fanns lyktor med levande ljus. En brasa sprakade i den öppna spisen.

Mannen och kvinnan som gräddade våfflor på gamla våffeljärn berättade att stugan från början var en fäbod. Förr i tiden hade kvinnorna på gården tagit med sig kor och getter hit upp på sommaren för att djuren skulle få beta. Kvinnorna hade bott på fäboden hela sommaren och gjort ost och mesost av mjölken.

Livs mamma beställde våfflor. Leyla tog fram sin mobil och tog ett foto på den mysiga stugan. Så skrev hon en hälsning till sina föräldrar och skickade bilden.

► Vad tror du Leyla skrev till sina föräldrar? Skriv.

► **Läs.**

Våfflorna serverades med grädde och hjortronsylt och var jättegoda.

De hade också beställt stora koppar med varm choklad och vispgrädde. Vilken lyxmåltid! När de ätit blev de trötta och det var skönt att sitta kvar i stugvärmén. Men till slut sa Livs pappa:

– Nej, nu är det nog dags att vi ger oss i väg, det är ju en bit hem också.

Hemvägen kändes lätt. Kanske för att de hade nedförsbacke en lång bit.

► **Vad betyder orden? Dra streck mellan ord och förklaring.**

fotogenlampa	•	•	hus dit kvinnor och djur flyttade på sommaren
fäbod	•	•	rutmönstrat bakverk som gräddas i ett järn
hjordron	•	•	en plats att elda med skorsten
våfflor	•	•	en lampa som drivs av fotogen
öppen spis	•	•	en växt med orangea bär

Tillbaka i samma spår

► **Läs.**

När de kom hem var Livs föräldrar ganska trötta, men Liv och Leyla var pigga och upplivade. De satte igång att gräva en grotta i den stora snöhögen vid infarten.

– Jag måste ta en bild på grottan, sa Leyla när den var färdig.

Hon rotade i fickorna efter mobilen, men hittade den inte.

► **Skriv svar.**

Var tror du Leylas mobil är?

– Du hade den i våffelstugan, sa Liv. Tänk om du glömde den där.

Leyla nickade, så måste det vara. Hon hade nog lagt mobilen på bänken bredvid sig och glömt den där.

– Vi åker och hämtar den, sa hon. Klockan är inte så mycket.

– Okej, sa Liv. Jag ska bara gå in och säga till mamma och pappa.

Men när hon kom in såg hon att hennes föräldrar sov middag. Hon smög ut igen.

Flickorna gav sig iväg. Solen lyste fortfarande, fast den stod lite lägre på himlen nu. De höll god fart och det var först när de kom till den långa uppførsbacken som det blev lite jobbigt. Men de kämpade på. Till slut var de uppe och såg ut över fjällvärlden. Men utsikten såg inte likadan ut nu. Man såg inte fjällen, utan ett stort grått moln som såg ut att komma närmare. Solen gick i moln och det började snöa. En kall vind kylde deras ansikten.

– Nu måste vi skynda oss, sa Liv.

De åkte fram till våffelstugan, men den fina skylten med orden *Välkommen in* hängde inte längre där.

– Tänk om det är stängt! flämtade Leyla.

De ryckte i dörren och den var mycket riktigt låst. Men på en spik vid sidan hängde en stor gammal nyckel. De stack in den i låset och vred om. Dörren öppnades.

► **Skriv en text till bilden.**

► **Läs.**

Det var ganska mörkt inne i stugan. Men Leyla kom ihåg var hon suttit och letade efter mobilen där. Den låg inte på bänken.

– De kanske hittade den när de städade, sa Liv och gick in i köket.

Det var prydligt och undanplockat och ingen mobil låg på köksbänkarna. Men Liv drog försiktigt ut en låda och där låg den!

– Här är den! ropade hon. Vilken tur!

– Bra, sa Leyla. Då skyndar vi oss tillbaka nu.

Liv låste dörren och hängde upp nyckeln på spiken. Så satte de på sig skidorna och gav sig av. Men det snöade mer nu. När de åkte ner för den första korta backen piskade snön i ögonen och det var svårt att se.

Liv och Leyla stannade och stirrade förskräckta på varandra. Det här skulle inte bli lätt.

► **Skriv vad du tror flickorna säger till varandra.**

► **Läs.**

– Skidspåret har börjat snöa igen, sa Leyla. Och man ser knappt det röda krysset där borta. Vad ska vi göra?

– Vi vågar nog inte åka, sa Liv. Bäst att vi vänder.

Hon hade hört talas om snöstormar i fjällen. Människor kunde komma vilse. Hade man riktig otur kunde man frysa ihjäl. Men som tur var fanns våffelstugan där. De kämpade sig tillbaka dit medan vinden tjöt kring öronen.

– Vad ska vi göra nu? undrade Leyla då de pustade ut inne i stugan.

– Ringa till mamma och pappa, sa Liv.

Hon tänkte på att hon borde skrivit en lapp och berättat vart de skulle. Liv plockade fram sin mobil, men märkte att den var helt urladdad. Då ringde hon på Leylas istället.

– Var är ni? skrek hennes pappa upprört. Jag har ringt flera gånger!

– I våffelstugan, sa Liv och berättade hela historien.

– Jag ringer fjällräddningen, ropade pappa. Stanna i stugan bara, vi hör av oss igen!

Liv och Leyla hjälptes åt att tända i den öppna spisen. I köket hittade de en limpa. De gjorde några mackor och satte sig framför brasan och åt.

Efter ett tag ringde Livs pappa.

– Hur är det? Håller ni på att frysa ihjäl?

– Ingen fara, sa Liv. Vi sitter framför brasan och äter.

– Ni kommer att bli hämtade med snöskoter så snart det går att köra. Men nu är vädret för dåligt, ni måste nog stanna till i morgon bitti.

– Okej, sa Liv.

Det kändes lite läskigt. Mörkret föll utanför och vinden tjöt. Skulle de sova här alldeles själva? Men till pappa sa hon:

– Det kommer nog att gå bra. Oroa er inte.

Det låg några renfällar på bänkarna och de hittade två filter.
Flickorna gjorde sig en bädd framför brasan och kröp ihop nära
varandra och somnade till slut.

När de vaknade hörde de röster utanför stugan. Vinden tjöt inte
längre. Dörren öppnades och två män i skoteroveraller klev in.

– God morgon! Vi hörde att ni behövde skjuts hem!

– Ja tack! sa Liv och Leyla med en mun.

De fick låna var sin hjälm och hoppa upp bakom männen på
snöskotrarna. Färden gick i full fart genom den snöiga skogen.

Livs föräldrar stod på trappan och väntade. De kramade om
flickorna och sedan serverade de en ordentlig frukost.

– Det blir nog ingen skidåkning idag, gäspade Leyla. Jag tror vi går
och lägger oss igen!

► **Skriv en text till bilden.**

► **Skriv svar.**

Vad gjorde Liv och Leyla när de kom tillbaka från våffelstugan?

De grävde en grotta i en stor snöhög.

Varför hittade inte Leyla sin mobil? *Hon hade glömt den*

i våffelstugan.

Hur hade utsikten förändrats när de kom fram?

Fjällen syntes inte. Det kom ett stort grått moln.

Hur kom de in i våffelstugan? *De hittade en nyckel.*

Vem hittade mobilen och var låg den? *Liv hittade mobilen i en låda.*

Varför blev flickorna förskräckta när de kom ut?

Snön piskade i ögonen och de hade svårt att se.

Vad gjorde de när de bestämt sig för att stanna i stugan?

*De ringde till Livs mamma och pappa, tände en brasa och
åt limpa.*

Hur räddades flickorna? *De räddades av två män på skoter.*

Vad gjorde de då de kom tillbaka till stugan? *De gick och la sig för
att sova.*

REGALSKEPPET VASA

regalskepp

segel

skulptur

besättning

bärga

dykarklocka

däck

kanoner

RITA HÄR

UPPDRAG: Läs orden. Rita ett stort skepp med två segel. Högst upp i masten ska det sitta en svensk flagga. Det ska finnas flera kanoner på däck. Männen på båten ska vinka till folket som står på stranden.

Kungen beställer ett ståtligt skepp

► Läs.

Kung Gustav II Adolf ville ha ett stort och praktfullt krigsskepp som han kunde använda i kriget mot Polen. Han skickade efter den duktige skeppsbyggaren Henrik Hybertsson och beställde ett skepp av honom. Det skulle rymma många kanoner och soldater. Skeppet skulle vara vackert dekorerat. Hela båten skulle berätta om vilken stor och viktig man kungen av Sverige var.

Hybertsson skickade ut sina män i skogarna för att hitta de största och kraftigaste ekarna. Det fanns ingen ritning som beskrev hur båten skulle byggas, men Hybertsson hade mallar som visade hur de olika bitarna skulle se ut.

I två år var det stor aktivitet på varvet i Stockholm. Timmermännen byggde, repslagarna tillverkade rep, segelsömmarna sydde segel och bildsnidarna skar ut fina skulpturer.

Då och då kom kungen för att se hur arbetet gick framåt. Han hade bestämt att skeppet skulle ha två batteridäck, det vill säga två våningar med kanoner. 64 kanoner i brons skulle finnas ombord. Varje kanonport skulle vara prydd med en lejonmask för att skrämma fienderna.

För att skeppet skulle bli stadigt fylldes utrymmet längst ner i båten med tunga stenar, så kallad barlast. Innan Vasa seglade i väg gjordes ett prov som skulle visa om skeppet var stadigt. 30 man fick springa från den ena sidan av skeppet till den andra. När de sprungit tre gånger gungade skeppet så kraftigt att de måste sluta. Provet fick avbrytas för att båten inte skulle kantra, det vill säga välta åt sidan i vattnet.

Amiral Flemming, som såg hur skeppet gungade, sa:

– Om kungen ändå vore hemma!

Skeppet var ostadigt, men ingen vågade säga sanningen och hindra Vasa från att segla i väg. Det var kungen själv som beställt skeppet och varit med och bestämt hur det skulle se ut. Ingen vågade kritisera kungen.

► **Vad betyder orden? Dra streck mellan ord och förklaring.**

► **Skriv svar.**

Vad hette kungen som beställde Vasaskeppet?

Gustav II Adolf

Varför ville han ha ett krigsskepp?

Han skulle kriga mot Polen.

Varför var det viktigt för kungen att skeppet var stort och ståtligt?

Det skulle visa att han var en stor och viktig man.

I vilken stad låg varvet där båten skulle byggas?

Stockholm

Hur många kanoner skulle finnas på skeppet?

64 stycken

Hur skulle kanonportarna vara dekorerade?

Med lejonmasker

Vad hände när 30 män sprang från skeppets ena sidan till den andra?

Skeppet gungade och höll på att kantra.

Vasa seglar och sjunker

► Läs.

Den 10 augusti år 1628 var det ståtliga skeppet redo att segla i väg. Vädret var vackert, men lite blåsigt. Stränderna var fyllda med människor som ville titta och på Strömmens vatten vimlade det av småbåtar.

Seglen hissades och kanonerna sköt salut. Vinden fyllde seglen och Vasa började sakta styra ut mot Tegelviken. Folk på stränderna jublade och beundrade det vackra skeppet.

Men så kom en vindby från söder. Skeppet lutade, men rätade upp sig igen. Efter en stund kom en ny vind och nu kantrade Vasa. Vattnet strömmade in genom kanonportarna.

Skeppet lutade, tog in vatten och började sjunka. Det fanns omkring 150 personer ombord och de flesta lyckades rädda sig. Många togs upp av de båtar som fanns runt omkring. Andra klamrade sig fast vid masterna medan de väntade på hjälp. Men omkring 30 människor dog.

Fartyget fylldes snabbt med vatten och de tunga kanonerna drog ner det i djupet. Vasa sjönk utanför Beckholmen och blev stående på botten. Några master stack upp över vattenytan.

Vasa hade bara seglat 1300 meter då det sjönk. Skeppet hade varit på väg i ungefär 20 minuter då katastrofen inträffade.

Kung Gustav II Adolf var inte hemma då olyckan skedde. Det dröjde två veckor innan han fick veta vad som hänt. Kungen sa att katastrofen måste bero på oförstånd och oaktsamhet. De skyldiga måste gripas och bestraffas.

Vems fel var det?

Genast efter katastrofen började människor fundera över hur det fina fartyget hade kunnat sjunka. Hade inte kanonerna varit ordentligt fastsurrade med rep? Kanonerna hade kanske kanat hit och dit och gjort så att Vasa kantrade.

Kaptenen, som överlevt, togs genast till fånga och förhördes. Han lovade att alla kanoner suttit ordentligt fast.

Hur man än undersökte det som hänt kunde man inte komma på vems felet var. Båtbyggare Hybertsson var en duktig skeppsbyggare som byggt många skepp. Men inget skepp hade haft så många och tunga kanoner som Vasa.

Skeppet var helt enkelt för högt och tungt upptill. De tunga kanonerna gjorde skeppet ostadigt. En liten vindpust räckte för att det skulle kantra.

Många blev förhörda om Vasas olycka, men ingen blev dömd.

► **Vad betyder orden? Dra streck mellan ord och förklaring.**

► **Skriv svar.**

Vilken dag och vilket år sjönk Vasa?

Den 10 augusti år 1628.

Hur länge hann Vasa segla?

I ungefär 20 minuter.

Många människor räddades. Hur gick det till?

Båtar och master räddade dem.

Varför sjönk Vasa?

Skeppet var för högt och tungt upptill.

Kanoner bärgas

► Läs.

Redan på 1600-talet började man försöka bärga Vasa, men det lyckades inte. Skeppet var alldeles för stort och tungt.

Nere i djupet fanns det 64 värdefulla kanoner av brons. Två män som bärgat en del andra vrak ville försöka få upp kanonerna från Vasa. De hette Albrekt von Treileben och Andreas Peckell. Till sin hjälp hade de dykare och en så kallad dykarklocka. En man kunde stå på plattformen under dykarklockan när den sänktes ner i vattnet. Inne i klockan bildades en luftficka och den som stod där inne kunde andas.

Med hjälp av specialverktyg och krokar lyckades dykarna få upp 50 kanoner.

Vasa hittas

Regalskeppet Vasa blev kvar nere i djupet i över tre hundra år. Till slut var det inte längre någon som mindes var skeppet låg.

På 1950-talet hittades Vasa igen av Anders Franzén och Per Edvin Fälting. Franzén var expert på vrak och han hade läst i gamla böcker och tittat på gamla kartor för att lista ut var Vasa låg. Fälting var dykare.

De hade ett specialgjort lod med en hålpipa i spetsen. När de sänkte ner lodet utanför Beckholmen fick de upp en bit gammalt ekträ. Fälting dök ner i det mörka, smutsiga vattnet och kunde känna en stor fartygssida med kanonportar. Det var Vasa!

Skeppet var fullt med lera och slam och måste rensas. Dykarna spolade sex tunnlar under skeppet och genom tunnlarna drog de tjocka stålkablar som skulle lyfta båten.

Den 24 april år 1961 var det äntligen dags för Vasa att komma upp efter 333 år på botten. Precis som när skeppet sjönk var det fullt av människor på stränderna. Radio och tv hade utsändningar och många människor såg när det gamla skeppet dök upp över vattenytan. Anders Franzén och Per Edvin Fälting var de första som blev ombord.

Pumpar satte i gång att pumpa ut vatten och snart kunde Vasa flyta själv. Vasa placerades i en docka och arkeologerna började undersöka vad som fanns ombord.

► Skriv rätt namn.

De två bärgade kanoner från Vasa med hjälp av dykarklocka.

Albrekt von Treileben, Anders Peckell

Han var expert på vrak och letade efter Vasa.

Anders Franzén

Han var dykare och dök ner och fann Vasa.

Per Edvin Fälting

Vasa låg på botten utanför

Beckholmen

Vasa är en tidsmaskin

► Läs.

Arkeologerna hittade massor med föremål som kan berätta om livet på 1600-talet. På Vasa stannade tiden den 10 augusti år 1628.

Sjömännens kistor var packade, där fanns kläder, skor, hattar och personliga saker. Det fanns tunnor med kött, bröd och öl. I en trätunna fanns 333 år gammalt smör. Nu kan vi besöka Vasamuseet, se sakerna och lära oss om livet på den tiden.

Livet ombord

Besättningsmännen bodde på batteridäck. De åt och sov mellan kanonerna. 6–8 man åt ur samma trätallrik med varsin träsked. De högre befälen hade det lite bättre. I deras kajuta fanns bänkar och bord och kojer att sova i.

Kocken lagade mat över öppen eld. Det blev mest böror, gryn och saltat fläsk eller kött som kokades i en stor gryta. Fukt och grönsaker var svåra att ha med på skeppet, eftersom de skulle ruttna under den långa resan. Sjömännen fick ofta sjukdomen skörbjugg eftersom de inte fick tillräckligt med C-vitaminer. Skörbjuggen gjorde att de tappade tänderna

Straff

Den som gjorde något fel blev hårt straffad. Om någon klagade på maten blev han satt i bojor och fick sedan bara vatten och bröd i flera dagar. Den som slagits kunde straffas med att få en kniv stucken genom handen mot stormasten. Den som startade en eldsvåda blev själv kastad i elden. Om någon var uppkäftig mot amiralen kunde det bli kölhalning. Den skyldige drogs då under båten med hjälp av linor.

► Vad betyder orden? Dra streck mellan ord och förklaring.

arkeolog	●	—	●	letar efter saker från förr i tiden
kista	●	—	●	rum på båten
koj	●	—	●	sjukdom som man får av C-vitaminbrist
kölhalning	●	—	●	straff där den skyldige dras under båten
stormast	●	—	●	den största masten
befäl	●	—	●	där packade sjömännen sina saker
kajuta	●	—	●	de som bestämde ombord
skörbjugg	●	—	●	säng

► Läs först ord och förklaringar. Skriv sedan orden på rätt rad.

rå

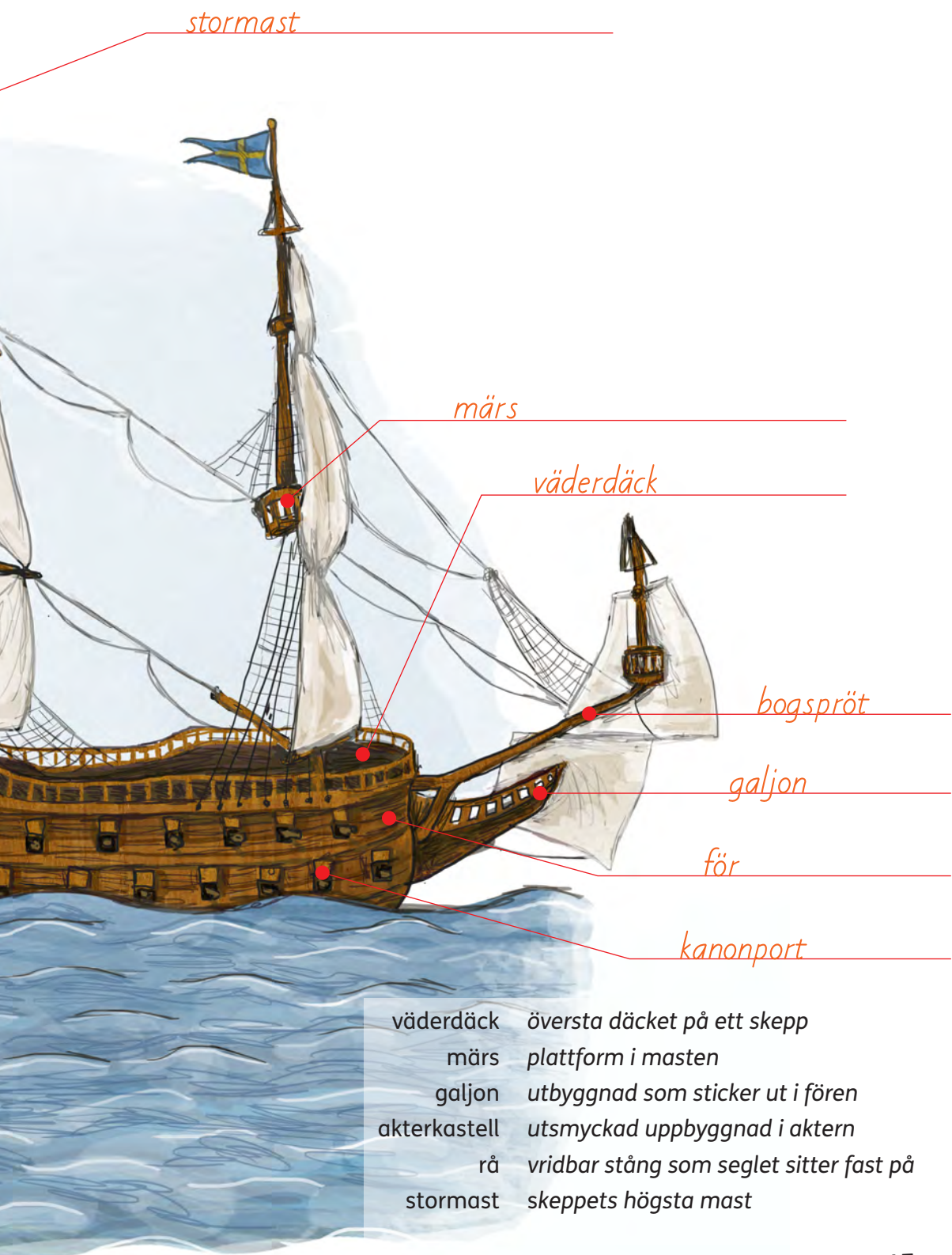
mast

segel

akterkastell

akter

för	fram på båten
akter	bak på båten
mast	stång som håller seglet
bogspröt	mast som sitter fram och sträcker sig framåt
kanonport	lucka som skyddar kanonerna
segel	stora tygstycken

stormast

märs

väderdäck

bogspröt

galjon

för

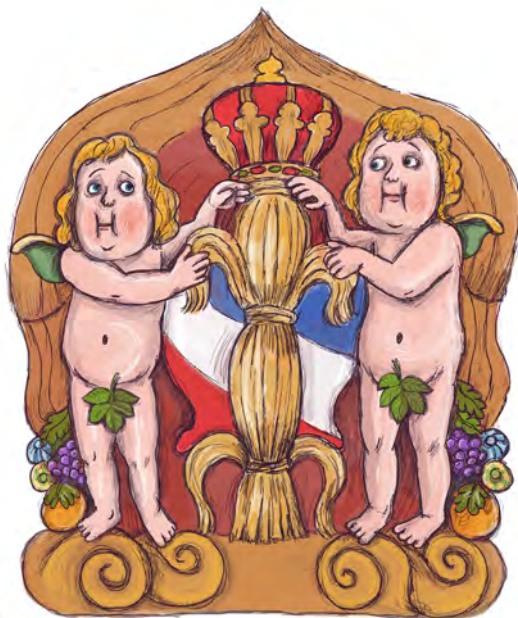
kanonport

väderdäck	översta däck
märs	plattform i masten
galjon	utbyggnad som sticker ut i fören
akterkastell	utsmyckad uppbyggnad i aktern
rå	vridbar stång som seglet sitter fast på
stormast	skeppets högsta mast

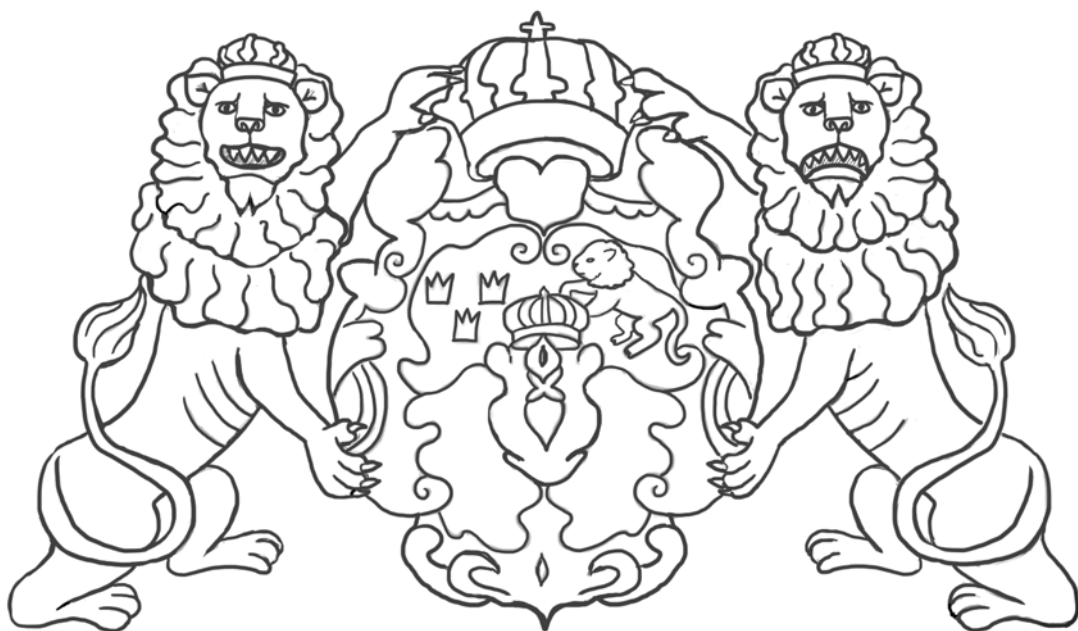
Vasas färger

► Läs.

På Vasa finns massor av skulpturer. När Vasa drogs upp ur djupet var hela skeppet svartnat. Forskarna letade efter små färgrester och fann att alla skulpturer varit målade i starka färger.

► Färglägg skulpturen.

Sanoma Utbildning

Postadress: Box 30091, 104 25 Stockholm

Besöksadress: Alströmergatan 12, Stockholm

Hemsida: www.sanomautbildning.se

E-post: info@sanomautbildning.se

Order/Läromedelsinformation

Telefon: 08-587 642 10

Telefax: 08-587 642 02

Redaktör: Karin Schubert

Grafisk form: Ann Sjögren/Typoform

Omslag, temastartssidor och fotoredaktion: Ann Sjögren/Typoform

Illustrationer: sidorna 3–5, 7–9, 11, 24–26, 28, 30–31, 33 Fritjof Fjelkestam Vastad; sidorna 14–22 Rebecca Landmér; sidorna 36–37, 39–40, 42, 44–48 Tina Landgren

Läs & Lös 10

ISBN 978-91-523-1306-0

© 2014 Helena Bross, Anna Hansen och Sanoma Utbildning AB, Stockholm

Första upplagan

Första tryckningen

** Kopieringsförbud!**

Detta verk är skyddat av lagen om upphovsrätt. Vid tillämpning av skolkopieringsavtalet (även kallat Bonus-avtalet) är detta verk att se som ett engångsmaterial. Engångsmaterial får enligt avtalet överhuvudtaget inte kopieras för undervisningsändamål. Kopiering för undervisningsändamål av denna bok är således helt förbjuden. Utan tillstånd av förlaget kommer kopiering utöver avtalet att innebära ett otillåtet mångfaldigande. Ett sådant intrång medför straffansvar och kommer att ge upphov till skadeståndsskyldighet enligt 53 och 54 §§ lagen om upphovsrätt.

Livonia Print, Lettland 2014

Läs & Lös 10 är den sista boken av tio i Plockepinns läsförståelseserie.

Läs & Lös startar hos eleven som kommit igång med sin läsning och ger nya utmaningar i takt med att läs- och skrivförmågan utvecklas. I slutet av serien läses texter med flyt och god förståelse för textens innehåll och budskap.

Varje bok innehåller teman med olika texttyper som knyter an till elevens vardag, intressen och fantasi. Mängden text ökar successivt i serien och uppgifterna blir mer utmanande.

I Läs & Lös 10 läser eleven berättelser och faktatexter, både beskrivande och förklarande. Illustrationerna underlättar läsningen och gör eleven nyfiken på texten. Utifrån text och bild löser eleven uppgifter på egen hand.

Facit till böckerna finns på vår hemsida:
www.sanomautbildning.se